

Arvydas GUOGIS

Apie Švedijos socialdemokratijos ideologijos ir politikos santykį

Socialdemokratinės ideologijos įtaka įvairioms Švedijos visuomeninio gyvenimo pusėms yra mažai nagrinėtas dalykas. Kaip pasireiškė Švedijos socialdemokratų ideologijos poveikis politikai per didesniąją šio amžiaus dalį, t.y. tada, kai socialdemokratai buvo valdžioje?

Neretai dabartinėje literatūroje apie "Gerbūvio valstybę" yra su-
menkinamas arba iš viso paneigiamas ideologijos ar idėjų vaidmuo for-
muojant politiką. Nemažai autorių "Gerbūvio valstybės" vystymąsi ver-
tina kaip funkcinį prisitaikymą šiuolaikinėje industrinėje visuomenėje
(Kerr 1960; Wilensky, 1975). Dalis autorių tai vertina kaip dirbančiųjų
judėjimo stiprumo pasireiškimą (Castles, 1978; Korpo, 1978; Step-
hens, 1979) ir t.t. Tačiau yra ir tokių autorių, kurie ypatingą reikšmę tei-
kia socialdemokratinei ideologijai bei pabrėžia, kad socialdemokrati-
nės vertybės yra paveikusios netgi dešiniųjų-konservatyvių bei libera-
lių - politinių jėgų pasaulėžiūrą bei jų vykdomą politiką. Švedų autorius
Mats Dahlkvist (Dahlkvist, 1989) bei amerikiečių politologas Tim Tilton
(Tilton, 1991) Švedijos pavyzdžiu parodo, kad Švedijos socialdemok-
ratijos ideologija yra stipriai paveikusi visus XX amžiaus politinius pro-
cesus Švedijoje bei švedų visuomeninę sąmonę apskritai. Didelę
ŠSDDP ideologijos reikšmę pripažįsta tokie Stokholmo Universiteto
Politinių Mokslų Departamento dėstytojai, kaip Olob Ruin ir Diane
Sainsbury įvairiuose savo darbuose, paskaitose bei pasisakymuose.

Galima pakankamai aiškiai apibrėžti tas socialinės ir ekonominės
politikos sritis, kur Švedijos socialdemokratijos ideologija suvaidino sa-
vo lemiantį vaidmenį:

1) Visiško užimtumo idėja užima pagrindinę vietą socialdemokra-
tijos "institucinio tipo gerbūvio valstybės" koncepcijoje. Dešimtmečiais
partija ir profsajungos stengėsi argumentuotai įrodyti visiško užimtu-
mo reikšmę. Įdomu yra tai, kad nuo 1930-ųjų iki pat 1990-ųjų šią
ŠSDDP idėją daugiau ar mažiau rėmė dešinišios - buržuazinio blo-
ko - partijos, todėl Švedijoje nedarbas ilgą laiką neviršijo 2% ribos. Kad
visiško užimtumo idėja turėjo didelės reikšmės politikos formavimui,
pripažįsta net Goran Therborn - analitikas, kuris visuomet vengė ide-
alistinio aiškinimo (Therborn, 1986).

2) Universalios socialinės politikos idėja (tai - socialinė politika, turinti visuotinį pobūdį - kai valstybės vykdomos socialinės politikos rezultatus pajaučia kiekvienas visuomenės narys) yra antroji Švedijos "Gerbūvio valstybės" kategorija. Sunku konkrečiai nusakyti šios idėjos kilmės priežastis, tačiau galima prisiminti Hjalmar Branting teiginius 1913 metais apie būtinybę vykdyti visuotinio pobūdžio socialinę politiką bei vėlesnius G.Moller teiginius šiuo klausimu.

3) Daugelyje Vakarų šalių buvo bandyta ir dar tebebandoma įgyvendinti industrinę demokratiją, tačiau ŠSDDP industrinės demokratijos vykdymo programa pasižymi didžiausiu visapusiškumu ir išbaigtumu. Industrinė (ekonominė) demokratija Švedijoje apima visą pramonę ir visuomeninį sektorių (Public sector). Tuo Švedija skiriasi nuo kitų Vakarų valstybių, kur industrinės demokratijos pasireiškimo sferos yra labai ribotos. Iki pat 1992-ųjų metų industrinė demokratija Švedijoje apėmė visus dirbančiojo - darbdavio santykių aspektus - nuo dirbančiojo saugumo darbo vietoje užtikrinimo iki solidaraus atlyginimų formavimo būdo darbo organizacijos bei gamybos planų. Ideologinis pagrindas vykdant tokią politiką yra akivaizdus.

4) Aktyvios darbo rinkos politikai skiriamų pajamų nuo VNP dalimi Švedija pirmauja pasaulyje. Visiškai aišku yra tai, kad pradžia tokiai politikai davė objektyvūs karo laikų sunkumai, tačiau vėlesniais dešimtmėčiais tokios politikos vykdymą galima paaiškinti tik Rehn-Meidner ekonominio modelio sukūrimu bei kitais panašiais idėjiniais sumetimais, kurių esmę sudaro tai, kad yra įmanoma vykdyti aktyvią darbo rinkos politiką netgi esant nepalankiems ekonominio ciklo etapams.

5) Kolektyvinis kapitalo formavimo būdas arba fondų socializmo idėja sudaro tam tikrą pagrindą dešiniųjų gąsdinimams dėl "socializmo" vos ne sovietinio tipo visuomeninės nuosavybės įvedimo ir pan. Kai kuriose šalyse, pvz., JAV tokių fondų idėja niekad nesusilaukė didesnio pritarimo. Švedijoje kolektyvinio kapitalo formavimo idėja materializavosi praktikoje. Fondų sistema (dėl pridėtinųjų pensijų - ATP) pirmą kartą buvo sukurta 1958 metais. Labai daug diskusijų kilo dėl "dirbančiųjų" (Meidnerio) fondų sukūrimo būtinumo, kurie, nors ir mažesnių laipsnių negu tikėjosi socialdemokratai, buvo suformuoti IX dešimtmetyje. Dideli mokesčiai pelnams leido suformuoti ir kitus fondus - "atnaujinimo" bei darbo aplinkos pagerinimo fondus. Visiškai neįmanoma įsivaizduoti, kad visuomeninis kapitalo formavimas būtų buvęs įmanomas be socialdemokratinės ideologijos įtakos.

6) "Funkcinė socializacija" vykdoma taip pat iš idėjinių sumetimų, ja siekta supančioti privatų kapitalą tam, kad būtų patenkinti bendresni - visos visuomenės - interesai, tarp jų - "nesugebančių" ar "negalinčių" (incapable) visuomenės narių. Tačiau apribojant atskiras pri-

vačios nuosavybės funkcijas, ŠSDDP niekad nesikėsino į formalią privačios nuosavybės teisę.

Priešingai, esant privataus sektoriaus, nors ir pačių socialdemokratų supančioto, dideliame efektyvumui, ŠSDDP įžiūrėjo visų savo reformų sėkmės galimybę.

Negalima teigti, kad visos moterų problemos yra išspręstos Švedijoje, tačiau pvz., moterų, dirbančių geriausiai apmokamus darbus Švedijoje yra daugiau nei kitose šalyse. Išspręsta dauguma visuomeninės vaikų priežiūros (kai moterys dirba) klausimų. "Tėvų draudimas" pripažįsta abiejų tėvų pareigas vaikų priežiūrai bei visuomenės pareigą suteikiant didelę finansinę paramą tėvystei ankstyvoje vaikystėje. Gimimų kontrolės, abortų ir atviro jaunimo seksualinio auklėjimo yra neįmanoma įsivaizduoti be ŠSDDP teoretikės Alva Myrdal ir jos šalininkų pastangų. Ypatingą dėmesį ŠSDDP skyrė invalidų padėties pagerinimui - dėl to invalidai Švedijoje yra labai plačiai įtraukti į aktyvų gyvenimą. Reikšmingų rezultatų pasiekta įgyvendinant ŠSDDP butais ir namais aprūpinimo programą, bei pažangią švietimo sistemą. Sveikatos apsauga Švedijoje yra universalus pobūdžio - bet kuris visuomenės narys ligos ar kito nelaimingo atsitikimo atveju turi žymiai didesnes socialines garantijas negu, pvz., JAV ar D. Britanijoje.

Imigracijos politika Švedijoje ilgą laiką buvo puikiausiu pavyzdžiu, iliustruojančiu, kaip ideologija gali paveikti politiką. Darbininkai užsieniečiai Švedijoje traktuojami kaip imigrantai (invandranė) o ne kaip "svečiai darbininkai" Vokietijoje (Gastarbeiter). Imigrantams sudarytos pakankamos sąlygos integruotis į Švedijos gyvenimą: nemokamai mokytis švedų kalbos, naudotis įvairiomis socialinėmis paslaugomis lygiomis teisėmis su švedais, palaipsniui plečiant balsavimo rinkimuose teises bei smerkiant incidentus, kylančius rasiniu ar nacionaliniu pagrindu. Toks požiūris į integraciją natūraliai remiasi socialdemokratinėmis vertybėmis. Reikia pripažinti, kad realiame gyvenime, ŠSDDP esant valdžioje šios problemos sprendimas nepasižymėjo absoliučia sėkme, tačiau, valdant nesocialistinio tipo (nonsocialist) partijoms, imigrantai paprastai susiduria su dar didesnėmis problemomis, kaip tai atsitiko 1991-1992 metais, kai Švedijoje pirmą kartą užfiksuoti atviro rasistinio smurto atvejai. Negalima sakyti, kad nesocialistinės partijos skatina rasizmą, tačiau yra pripažįstama, kad jos nesiima tokių ryžtingų priemonių, užkertant kelią rasizmo pasireiškimams, kaip to būtų galima laukti iš socialdemokratinės vyriausybės. ŠSDDP imigracijos klausimus tiesiogiai sieja su tarptautine politika ir teise. Geriausiu tokios politikos pavyzdžiu gali būti O. Palme vyriausybės vykdyta politika, kuri pasižymėjo ne tik ypatinga tolerancija imigrantų atžvilgiu, bet ir kaip nepakeičiama III-ojo pasaulio šalių gynėja nuo įvairių formų kolonializmo ir agre-

sijos. Dialogo ir kooperacijos idėja "Šiaurė - Pietūs" priklauso socialdemokratams; o švedų socialdemokratija šiuo klausimu užėmė išskirtinę vietą kaip ir daugelio kitų idėjų bei praktinių sprendimų (pvz., taikos išsaugojimo klausimu) iniciatorė ar tarpininkė.

XX amžiaus Švedijos istorinė medžiaga pakankamai aiškiai įrodo socialdemokratinės ideologijos įtaką švedų politikos formavimuisi, susidarė savotiškas "socialdemokratinis visuomenės įvaizdis", specifinis socialdemokratinės mąstysenos bei jausenos būdas, kuriam yra svetimas tiek dešinysis, tiek kairysis makiavelizmas, ŠSDDP ideologijoje abstraktūs tikslai, tokie kaip: laisvė, lygybė, demokratija, solidarumas, saugumas, darbas, ekonominis efektyvumas yra paremti gana konkrečiomis politinėmis idėjomis ir priemonėmis, kaip tų tikslų siekti.

Neretai dabartinėje lietuviškoje literatūroje galima rasti teiginių, kad socialdemokratinė ideologija niekad neturėjo realaus turinio, objektyvaus pagrindo ir pan., "Demokratinis socializmas" vertinamas kaip eilinė socialistinė utopija ir t.t.

Švedijos socialdemokratijos atveju, nepaisant daugelio ŠSDDP iškilusių sunkumų, teorijos ir praktikos, ideologijos ir politikos, žodžio ir veiksmo atitikimas didesniąją XX amžiaus dalį yra visiškai akivaizdus įgyvendinant pakankamai reikšmingą socialinio teisingumo idėją.

Literatūra:

1. Castles, Francis. *The Socialdemocratic Image of Society*. London, 1978.
2. Heckscher, Gunnar. *The Welfare State and Beyond*. Minneapolis, 1984.
3. Heclo, Hugh, and Madsen Henry. *Policy and Politics in Sweden: Principled Pragmatism*. Philadelphia, 1987.
4. Kerr, Clark, et al. *Industrialism and Industrial Man*. Cambridge, 1960.
5. Korpi, Walter. *The Democratic Class Struggle*. London, 1983.
6. Korpi, Walter. *Working Class in Welfare Capitalism: Work, Unions and Politics in Sweden*. London, 1978.
7. Myrdal Alva. *Towards equality*. Stockholm, 1971.
8. Ruin, Olof. *Tage Erlander*. Pittsburgh, 1990.
9. Stephens, John. *The Transition from Capitalism to Socialism*. London, 1979.
10. Therborn Goran. *Why Some Peoples Are More Unemployed than Others*. London, 1986.
11. Tilton, Tim. *The Political theory of Swedish Social Democracy*. Oxford, 1991.
12. Wilensky, Harold. *The Welfare State and Equality*. Berkeley, 1975.
13. Dahkvist Mats. *Socialdemokratisk ideologi*. *Arbetshistoria*, 13/1-2 (1989), p.2-8.
14. *Demokrati och makt i Sverige*. Stockholm, 1990.
15. Lindblom, Paul. *Ernst Wigforss - socialistisk ideopolitiker*. Stockholm, 1977.
16. Palme Olof. *Politik ar att vilja*. Stockholm, 1968.
17. Palme, Olof. *Att vilja ga vidare*. Stockholm, 1974.